
Structurele en culturele verscheidenheid onder jonge volwassenen

Brigitte van Dam

1. Inleiding

De periode na de Tweede Wereldoorlog kenmerkte zich door ingrijpende maatschappelijke ontwikkelingen. Door de snelle technologische groei ontstond een grote behoefte aan hooggeschoold personeel. Er kwam een sterke nadruk op kennisverwerving en carrièreplanning. Het gevolg daarvan was dat steeds meer jongeren langer bleven studeren en zo hun intrede in de volwassenenwereld uitstelden. Dit werd financieel mogelijk gemaakt door de sterk stijgende welvaart.

Diverse auteurs (Andriessen 1984; Faber 1978; Fischer, Fischer, Fuchs en Zinnecker 1982; Keniston 1968; Tippelt en Becker 1984) geven aan dat er zich feitelijk een nieuwe levensfase aftekent tussen adolescentie en volwassenheid, welke wordt aangeduid met de term *postadolescentie*. Waar jongeren voorheen vrij snel na hun adolescentieperiode de volwassenenwereld betraden met het aangaan van een arbeidsrelatie en het stichten van een gezin, werd het na de oorlog geleidelijk gewoon dat zij deze overgang enige jaren later maken. Met de postadolescentieperiode duidt men globaal op de fase tussen het achttiende en dertigste levensjaar.

De auteurs die melding maken van het ontstaan van de postadolescentiefase geven aan dat jongeren die na hun adolescentiefase nog geruime tijd geheel ongebonden zijn, een bijzondere maatschappelijke positie innemen. Ze hebben gedurende hun adolescentiefase hun persoonlijkheid ontwikkeld en zijn feitelijk volwassen. Maatschappelijk gezien hebben ze evenwel de status van volwassene nog niet bereikt, omdat ze nog niet relationeel gebonden zijn en tegelijkertijd ook economisch nog afhankelijk zijn van hun ouders of van institutionele regelingen als een studietoelage. Vanuit hun bijzondere positie nemen ze een kritische en afstandelijke houding aan tegenover de gevestigde structuren waarin ze zelf nog niet zijn opgenomen. Hun bijzondere situatie bevordert de ontwikkeling van afwijkende waarden, normen en attitudes (Faber 1978; Keniston 1968).

In veel publikaties die sinds de oorlog over jongeren zijn verschenen, hebben auteurs getracht hele generaties één bepaald etiket op te plakken (Van Dam en Van Snippenburg 1990; Van Snippenburg en Hendriks Vettehen 1990). Zo werd

gesproken van de 'skeptische Generation' (Schelsky 1957), de 'protestgeneratie' en de 'verloren generatie' (Becker 1985). Dergelijke stereotypen passen echter niet op alle jongeren. Men verhult daarmee de grote culturele verscheidenheid die, zoals verwacht mag worden op grond van publikaties van onder andere Faber (1978) en Keniston (1968), samenhangt met de, naar achtergrondkenmerken gemeten, sociaal-structurele diversiteit.

In de bijdrage staat een onderzoek onder jongeren tussen achttien en eenendertig jaar centraal.¹ Ik zal deze groep verder aanduiden als jonge volwassenen. De jonge volwassenen verkeren in diverse stadia van de overgang van adolescent naar maatschappelijk volwassene. Zij verschillen onderling sterk als het gaat om relationele (on)gebondenheid en arbeids(on)gebondenheid. Een deel van hen is al vroeg relationeel en/of arbeidsgebonden, terwijl een ander deel het aangaan van dergelijke bindingen nog enkele jaren uitstelt, denk hierbij aan de reeds genoemde postadolescenten. Verder verschillen zij voor wat betreft de hoogte van hun opleiding, omdat een deel van hen lang studeert en een ander deel juist al snel na het afsluiten van het voortgezet onderwijs arbeidsbindingen aangaat. Ik verwacht dat de drie sociaal-structurele kenmerken: relationele (on)gebondenheid, arbeids(on)gebondenheid en hoogte van de opleiding samenhangen met waardenoriëntaties. Anders gezegd: dat de grote sociaal-structurele diversiteit onder jonge volwassenen zich vertaalt in culturele verscheidenheid. Ik baseer dit op hetgeen in de postadolescentietheorie naar voren komt. In mijn onderzoek ga ik na of deze verwachting juist is. Als meetinstrumenten gebruik ik daarbij waardenoriëntaties op het gebied van gezin, economie en politiek.

Hypothese. Jonge volwassenen verschillen onderling sterk voor wat betreft sociaal-structurele kenmerken die te maken hebben met de overgang van adolescent naar volwassene. Het gaat hierbij om relationele (on)gebondenheid, arbeids(on)gebondenheid en de hoogte van de opleiding. Deze sociaal-structurele kenmerken hangen, naast andere welke hier niet aan de orde komen, samen met waardenoriëntaties betreffende gezin, politiek en economie. Jonge volwassenen zullen dus ook op deze waardenoriëntaties sterk van elkaar verschillen.

2. Methode

Data. Het onderzoek wordt uitgevoerd met data die in 1985 verzameld zijn in het kader van het onderzoeksproject 'Sociaal-culturele ontwikkelingen in Nederland' (SOCON), een nationaal survey naar waardenoriëntaties (Felling, Peters en Schreuder 1987). Hiervoor is een a-selecte steekproef van 3003 Nederlanders tussen achttien en zeventig jaar gevraagd naar opvattingen over religie, levensbeschouwing, waardenoriëntaties, arbeid, opvoeding, gezin, onderwijs, politiek en etnocentrisme. De leeftijdscategorie achttien tot eenendertigjarigen omvat 848 mensen.²

Operationalisatie van structurele kenmerken.

Relationele ongebondenheid. Ik onderscheid hierin drie categorieën, zodanig dat deze als het ware stadia van gebondenheid representeren:

1. volledige ongebondenheid, dat wil zeggen: niet samenwonen of gehuwd zijn en geen kinderen hebben;
2. gedeeltelijke gebondenheid, dat wil zeggen: samenwonen of gehuwd zijn, maar geen kinderen hebben;
3. volledige gebondenheid, dat wil zeggen: samenwonen of gehuwd zijn en kinderen hebben.³

Ik maak geen onderscheid tussen ongehuwd samenwonenden en jonge volwassenen die gehuwd zijn. Beide groepen zijn gebonden aan een partner, de wijze waarop die gebondenheid vorm krijgt, is minder van belang.

Arbeids(on)gebondenheid. Hierin onderscheid ik vier categorieën:

1. betaald werk verrichten, ongeacht het aantal uren per week;
2. in de huishouding werken;
3. studeren en dus nog arbeidsongebonden zijn;
4. werk zoeken en dus eveneens nog, of alweer, arbeidsongebonden zijn.

De eerste categorie omvat mensen die arbeidsgebonden zijn. Feitelijk zijn degenen in categorie twee dit ook, maar zij hebben een andere maatschappelijke status en worden niet voor hun werk betaald. We spreken eigenlijk over twee verschillende dimensies van arbeidsgebondenheid en daarom maak ik hier dit onderscheid. De categorieën drie en vier omvatten de jonge volwassenen die nog niet, of niet meer arbeidsgebonden zijn. Tot degenen die werk zoeken reken ik zowel de werkloze schoolverlaters als zij die reeds eerder hebben gewerkt, omdat zij allen sterk georiënteerd zijn op de arbeidsmarkt. Studerenden zijn dit meestal nog niet. Arbeidsongeschikten en dienstplichtigen heb ik uitgesloten, omdat niet duidelijk is tot welke categorie ze moeten worden gerekend.

Hoogte van de opleiding. Deze variabele, ontleend aan Felling en anderen (1987) heb ik omwille van de duidelijkheid in de analyse gecompriëmd tot drie categorieën:

1. lage opleiding, dat wil zeggen lagere school of lager beroepsonderwijs;
2. middelbare opleiding, dat wil zeggen middelbaar beroepsonderwijs of mavo;
3. hoge opleiding, dat wil zeggen hoger beroepsonderwijs, vwo of een universitaire opleiding.

Voor de meting van de waardenoriëntaties heb ik gebruik gemaakt van drie schaalconstructies welke zijn gebaseerd op SOCON-gegevens. Eén daarvan ligt op het terrein van het gezin, één op het terrein van de politiek en één op het terrein van de economie.

De eerste schaal heet *traditionele gezinswaarden*. Deze omvat items waarin is gevraagd in hoeverre men belang hecht aan de volgende zaken: 'getrouwd zijn', 'kinderen hebben en opvoeden', 'leven voor je gezin', 'de toekomst van mijn

kinderen' en 'een gelukkig gezinsleven'. Factoranalyse over deze items wijst uit dat ze samen een goede schaal vormen met een betrouwbaarheidscoëfficiënt van .82 (Felling e.a. 1987). Ik heb gebruik gemaakt van gestandaardiseerde factor-scores ($M=500$, $SFD=100$). Voor deze schaal geldt: hoe hoger de score, hoe meer belang men hecht aan het gezin en het hebben van kinderen.

De tweede schaal heet *politieke interesse*. Deze bestaat uit items waarin gevraagd is in hoeverre men via de media kennis neemt van de politiek, een beeld heeft van de politieke toekomst van ons land en het belangrijk vindt zich met politiek bezig te houden. De betrouwbaarheidscoëfficiënt van deze schaal is .85 (Felling e.a. 1987). Ook hier gebruik ik gestandaardiseerde scores. Een hoge score op deze schaal betekent een sterke politieke interesse.

De derde schaal heet *economisch conservatisme*. Jonge volwassenen die een hoge score hebben op deze schaal zijn sterk gekant tegen overheidsingrijpen in het economisch leven, tegen inkomensgelijkheid en tegen invloed van de vakbeweging. Deze schaal is op een wat eenvoudigere wijze geconstrueerd dan de schaal 'economisch conservatisme' welke in het SOCON-onderzoek wordt gehanteerd.⁵ In mijn onderzoek heb ik de items die voor de SOCON-schaal zijn gebruikt, gestandaardiseerd en vervolgens daarvan een Likert-schaal geconstrueerd. Deze schaal is gelijkmatig verdeeld en heeft een betrouwbaarheidscoëfficiënt van .82.

Methode. In dit onderzoek wil ik nagaan of de sociaal-structurele verscheidenheid onder jonge volwassenen zich vertaalt in culturele diversiteit. Het gaat dus om de vraag naar samenhangen tussen variabelen. Traditioneel worden kruistabellen gehanteerd om deze te exploreren. Wanneer het echter gaat om een kruistabel van grote omvang, zoals in dit onderzoek, wordt het al snel moeilijk samenhangen op te sporen.

Een alternatief is dan het gebruik van *correspondentieanalyse* (zie Lammers en Peters 1988). Deze analysetechniek spoort samenhangen tussen nominale variabelen in één of meer tabellen zo goed mogelijk op en geeft de resultaten grafisch weer. Meestal wordt daartoe gekozen voor een tweedimensionele presentatie. Daarin komen de categorieën van de variabelen als punten terug. Het nulpunt (de oorsprong) staat voor de totale populatie. Correspondentieanalyse start met het samenstellen van een grote kruistabel waarin alle variabelen worden opgenomen. De sociaal-structurele kenmerken zijn de rijvariabelen; de culturele variabelen (de waardenoriëntaties) staan in de kolommen. De proportionele verdeling van een bepaalde rijcategorie over de kolommen wordt een *rijprofiel* genoemd. Zo'n rijprofiel, bij voorbeeld dat van de categorie relationeel volledig ongebonden, is dus de proportionele verdeling van de respondenten uit deze categorie over de antwoordcategorieën van 'traditionele gezinswaarden', 'politieke interesse' en 'economisch conservatisme'. Het profiel van de totale populatie is het *gemiddeld rijprofiel*. De proportionele verdeling van een bepaalde

kolomcategorie over de rijen noemt men een *kolomprofiel*. Zo staat in de tabel bij voorbeeld het profiel van de categorie 'sterk economisch conservatief' en dat is dan de proportionele verdeling van deze categorie over de categorieën van relationele (on)gebondenheid, arbeids(on)gebondenheid en hoogte van de opleiding.

De rij- en kolomprofielen die eerst in de tabel zijn berekend, worden vervolgens grafisch weergegeven als punten in een tweedimensionale ruimte. Daarbij geldt dat de afstand tussen de punten een indicatie is voor de onderlinge verschillen. Wanneer bij voorbeeld de categorieën 'relationeel volledig gebonden' en 'hoge opleiding' in de ruimte ver uit elkaar liggen, betekent dit dat deze twee groepen qua cultureel profiel sterk van elkaar verschillen. Hetzelfde geldt voor de afstand tussen een bepaald rijprofiel en een kolomprofiel. Wanneer de categorie 'hoge opleiding' vlak bij het punt 'hoge politieke interesse' ligt, betekent dit dat hoog opgeleiden relatief sterk politiek geïnteresseerd zijn. Hierbij moet worden opgemerkt dat door het weergeven van bivariate samenhangen in een tweedimensionale ruimte er altijd enige informatie verloren gaat. Men bepaalt daarom of de *fit* van de oplossing voldoende groot is. Hiertoe wordt de TAU-waarde gehanteerd (zie Lammers en Pelzer 1987; Lammers en Peters 1988).

Zoals ik al aangaf, wordt correspondentieanalyse gebruikt voor het analyseren van nominale variabelen. De categorie-indelingen van relationele (on)gebondenheid en van arbeids(on)gebondenheid in dit onderzoek zijn nominaal. De drie culturele schalen zijn ordinaal en omvatten elk een groot aantal scores. Teneinde deze in de correspondentieanalyse te kunnen gebruiken heb ik ze elk gecomprimeerd tot drie scores, zodanig dat iedere score ongeveer een derde deel van de respondenten omvat.⁶ De ordinale variabele 'hoogte van de opleiding' is eveneens gecomprimeerd tot drie categorieën en kan ook in de analyse worden opgenomen. Door het samentrekken van scores op de culturele variabelen en op de variabele 'hoogte van de opleiding' treedt weliswaar enig verlies aan informatie op, maar daar staat tegenover dat de grafische weergave van de analyseresultaten veel gemakkelijker te interpreteren is.

3. Resultaten

In figuur 1 zijn de resultaten van de correspondentieanalyse weergegeven: de bivariate verbanden tussen de drie sociaal-structurele kenmerken onderling en die tussen de sociaal-structurele kenmerken en de culturele variabelen (de waardenoriëntaties).

De totale TAU-waarde van de twee dimensies te zamen bedraagt .92. Er treedt dus enig informatieverlies op, maar dit is acceptabel (zie hiervoor Lammers en Peters 1988). De figuur kan beschouwd worden als een goede weergave van de samenhangen die onderzocht worden.

Figuur 1: Tweedimensionele weergave van de samenhangen tussen arbeids(on)gebondenheid, relationele (on)gebondenheid, opleiding en familiale burgerlijkheid, politieke interesse en economisch conservatisme (gezamenlijke TAU-waarde van de twee dimensies: .92)

Verklaring van de tekens:

De kolompunten:

● = categorieën van de waardenoriëntaties: familiale burgerlijkheid, politieke interesse en economisch conservatisme

De rijprofielen:

● = categorieën van arbeids(on)gebondenheid: werkend, studerend, werkloos, huishouding

■ = categorieën van relationele (on)gebondenheid: geheel ongebonden (p-k-), alleen een partner (p+k-), partner en kinderen (p+k+)

▲ = categorieën van opleiding: laag, middelbaar, hoog

+ = oorsprong (cultureel profiel van de totale populatie)

Bij de interpretatie komen drie aspecten aan de orde: de afstanden van de rijpunten ten opzichte van elkaar, de afstanden van de rijpunten ten opzichte van de kolompunten en tenslotte de afstanden van de rij- en kolompunten ten opzichte van de oorsprong.

Ik begin met het eerste aspect, dat van de afstanden tussen de rijpunten. De rijpunten zijn de categorieën van arbeids(on)gebondenheid, relationele (on)gebondenheid en opleiding. De figuur geeft aan in hoeverre de culturele profielen van deze categorieën mensen onderling van elkaar verschillen. Daarmee wordt duidelijk of de drie categorie-indelingen goed discrimineren. We zien dat de vier categorieën van 'arbeids(on)gebondenheid' ver uit elkaar liggen. De culturele

profielen van de werkenden, werklozen, studerenden en zij die in de huishouding werken, verschillen dus sterk van elkaar. Hetzelfde geldt voor 'hoogte van de opleiding': de drie categorieën lopen qua cultureel profiel sterk uiteen. 'Relationele (on)gebondenheid' kenmerkt zich door een tweedeling. Degenen die geheel ongebonden zijn (in de figuur aangeduid als p-k-) verschillen wat betreft cultureel profiel weinig van zij die gebonden zijn aan een partner (de groep p+k-). Deze twee groepen verschillen beide wel sterk van de categorie die gebonden is aan een partner en aan kinderen (in de figuur aangeduid als p+k+).

We hebben zojuist de categorieën van de sociaal-structurele kenmerken afzonderlijk met elkaar vergeleken. De figuur maakt ook een onderlinge vergelijking mogelijk. Hierbij moeten we er evenwel op bedacht zijn dat de categorieën van de drie kenmerken elkaar onderling niet uitsluiten. Kijken we naar de categorieën van 'arbeids(on)gebondenheid' en die van 'opleiding' dan zien we dat het cultureel profiel van de studerenden sterk lijkt op dat van degenen met een hoge opleiding. Dit ligt voor de hand, omdat het deels dezelfde mensen betreft. Zo is het ook niet vreemd dat de mensen die huishoudelijk werk verrichten qua cultureel profiel het meest lijken op laag opgeleiden. Het culturele profiel van jonge volwassenen die betaald werk verrichten, lijkt meer op dat van middelbaar en hoog opgeleiden; betaald werk vraagt doorgaans een bepaalde mate van opleiding. De werklozen nemen een uitzonderingspositie in.

Vergelijken we de categorieën van 'relationele (on)gebondenheid' met die van 'opleiding' dan valt op dat volledig ongebonden en degenen met alleen een partner qua cultureel profiel lijken op de mensen met een hoge opleiding. Ook hier weer overlappen de categorieën elkaar deels; studenten zijn relationeel vaak nog niet (geheel) gebonden.

Kijken we tenslotte naar de profielen van de categorieën van 'arbeids(on)gebondenheid' en 'relationele (on)gebondenheid', dan blijkt dat jonge volwassenen die betaald werk verrichten qua cultureel profiel het sterkst lijken op de categorie met een partner. Degenen die in de huishouding werken, lijken het sterkst op hen die zowel een partner als kinderen hebben. Ook hier is weer sprake van overlappende categorieën.

Het tweede aspect dat in de beschouwing moet worden betrokken, is de afstand van de rijpunten ten opzichte van de kolompunten. Deze vergelijking is het belangrijkste voor de toetsing van mijn hypothese. Een nadere beschouwing van figuur 1 brengt aan het licht dat zich min of meer drie clusters van punten hebben gevormd.⁷ Het eerste cluster ligt het meest links. Het omvat de culturele profielen van studerenden en jonge volwassenen met een hoge opleiding. Zij blijken politiek sterk geïnteresseerd. Verder hechten zij relatief weinig waarde aan een gelukkig gezinsleven en het hebben van kinderen. Uit de figuur komt naar voren dat ze in economisch opzicht conservatief denken.

Het tweede cluster ligt in het midden en omvat de werkenden en degenen met

een middelbare opleiding. Deze categorieën nemen wat betreft de drie waardenoriëntaties min of meer een middenpositie in.

Het derde cluster tenslotte omvat de jonge volwassenen die in de huishouding werken en zij die relationeel volledig gebonden zijn. Van deze twee groepen kan gezegd worden dat ze sterk hechten aan een gelukkig gezinsleven en het hebben van kinderen.

De relationeel ongebondenen, degenen met een partner, de werklozen en zij die een lage opleiding hebben genoten, vallen buiten de aangegeven clusters. We kunnen echter wel iets zeggen over hun culturele oriëntaties. Laag opgeleiden zijn in economisch opzicht conservatief en zijn verder politiek weinig geïnteresseerd. Hetzelfde geldt in wat mindere mate voor de werklozen. De jonge volwassenen met een partner en zij die relationeel volledig ongebonden zijn, hechten weinig waarde aan het gezinsleven. Van beide categorieën kan gezegd worden dat ze in economisch opzicht relatief conservatief zijn en dat ze matig politiek geïnteresseerd zijn.

De twee aspecten die nu aan de orde geweest zijn, geven een beeld van de culturele verscheidenheid onder jonge volwassenen en de samenhang daarvan met sociaal-structurele kenmerken.

Ik noem hier kort nog het derde aspect van vergelijking: de afstanden van de rij- en kolompunten ten opzichte van de oorsprong (in de figuur weergegeven als een kruis). Dit punt representeert het culturele profiel van de totale populatie, dat wil zeggen de proportionele verdeling van de totale groep achttien- tot eenendertigjarigen over de categorieën van de drie culturele variabelen. Kijken we naar de positie van het culturele profiel van de totale populatie ten opzichte van de punten van de waardenoriëntaties, dan zien we dat de totale populatie ongeveer een middenpositie inneemt; de 0-categorieën van de drie waardenoriëntaties liggen het dichtst bij de oorsprong.⁸

4. Discussie

Mijn hypothese was dat jonge volwassenen, die als gevolg van de overgangsfase waarin ze verkeren onderling sterk van elkaar verschillen voor wat betreft sociaal-structurele kenmerken, ook in cultureel opzicht diversiteit vertonen. Sociaal-structurele kenmerken hangen, zo blijkt uit literatuur over postadolescenten, immers samen met waardenoriëntaties. Ik heb in dit onderzoek sociaal-structurele kenmerken gebruikt die verband houden met de overgang van de adolescent naar volwassene: relationele (on)gebondenheid en arbeids(on)gebondenheid. Ook de hoogte van de opleiding leek een relevant kenmerk. De onderzochte waardenoriëntaties lagen op de terreinen van gezin, politiek en economie.

De resultaten van het onderzoek bevestigen in grote lijnen mijn hypothese. We hebben gezien dat 'arbeids(on)gebondenheid' een goed discriminerende varia-

bele is; de categorieën verschillen onderling sterk qua waardenoriëntaties. Hetzelfde geldt voor 'hoogte van de opleiding'. Anders ligt dit bij 'relatie-(on)gebondenheid'. We zien hier een opmerkelijke overeenkomst qua cultureel profiel tussen jonge volwassenen met alleen een partner en volledig ongebondenen. De-
genen met zowel een partner als kinderen wijken juist sterk van deze twee categorieën af. Ik concludeer dan ook dat het al of niet hebben van kinderen sterk samenhangt met waardenoriëntaties; of men wel of niet een partner heeft maakt weinig verschil. Dit weerlegt enigszins de postadolescentietheorie (Andriessen 1984; Faber 1978; Keniston 1968) die zegt dat juist volledig ongebonden jongeren er eigen specifieke waardenoriëntaties op na houden.

Bij dit alles moet wel worden opgemerkt dat het in die postadolescentietheorie gaat over de *combinatie* van relationele en arbeidsongebondenheid, terwijl ik in mijn onderzoek relationele en arbeids(on)gebondenheid apart heb onderzocht. Hier past dan ook enige voorzichtigheid bij het trekken van conclusies ten aanzien van de waarde van de postadolescentietheorie. Van Snippenburg en Hendriks Vettehen (1990) hebben recentelijk de postadolescentietheorie getoetst en vastgesteld dat postadolescenten, jonge volwassenen die zowel relationeel als arbeidsongebonden zijn, meer postmaterialistisch denken en op cultureel gebied progressiever zijn dan hun geheel gebonden leeftijdsgenoten.

Volgens de theorie over postadolescenten zijn jongeren die nog geheel ongebonden zijn sterk politiek geïnteresseerd en meer postmaterialistisch georiënteerd. Dit laatste betekent dat zij in het algemeen veel waarde hechten aan immateriële zaken als een schoon milieu, ruimte voor creatieve ideeën en medezeggenschap in de politiek. Materiële zaken als de groei van de economie, stabiele prijzen en orde in de samenleving hebben voor hen een lage prioriteit.

Men zou wellicht verwachten dat zij in samenhang daarmee in economisch opzicht progressief zouden denken. Zoals gezegd is in dit onderzoek niet de combinatie van zowel relationele als arbeidsongebondenheid opgenomen en kan ik dus alleen iets zeggen over beide kenmerken apart. Uit de resultaten blijkt dat studenten in het algemeen juist meer economisch conservatief denken. Hetzelfde geldt voor jonge volwassenen met een hoge opleiding.

Wellicht kan dit verklaard worden vanuit de 'tijdgeest'. De postadolescentietheorie stamt uit de jaren zestig en de beginjaren zeventig. In die jaren waren studenten veelal progressief. In de 'zakelijke' jaren tachtig daarentegen is de nadruk komen te liggen op het leveren van prestaties en carrière maken. Ook bij studenten is deze 'no-nonsense' ideologie zichtbaar, hetgeen bij voorbeeld tot uitdrukking komt in de grote belangstelling voor de beta-wetenschappen.

De jonge volwassenen die relationeel nog ongebonden zijn, zijn in economisch opzicht wat meer progressief. Voor wat betreft politieke interesse klopt de verwachting van de postadolescentietheorie wél; studerende en hoog opgeleiden zijn sterk politiek geïnteresseerd. De samenhang tussen politieke interesse

en opleiding blijkt ook uit het feit dat degenen met een lage opleiding weinig geïnteresseerd zijn in politiek.

Uit de plaats van het totaalprofiel van de achttien- tot eenendertigjarigen in de figuur blijkt dat deze groepering als geheel een middenpositie inneemt op de culturele variabelen. Van sterk conservatief en burgerlijk denken van de groepering jonge volwassenen als geheel, zoals in de media wel eens wordt gesuggereerd, is dus geen sprake.

In het algemeen kan worden vastgesteld dat de jonge volwassenen een groepering vormen die qua waardenoriëntaties redelijk heterogeen is. De drie culturele variabelen representeren drie belangrijke institutionele terreinen; gezin, economie en politiek. De conclusies moeten niettemin met enige voorzichtigheid worden getrokken. Wanneer ik meer culturele variabelen had opgenomen in mijn onderzoek zou het beeld vollediger zijn geweest. Bij het gebruik van correspondentieanalyse moet men echter ook rekening houden met de overzichtelijkheid van de figuur; teveel punten maken het beeld onduidelijk. De resultaten zijn in elk geval een aanwijzing dat de sociaal-structurele diversiteit van jonge volwassenen zich vertaalt in culturele heterogeniteit. Met een vervolgonderzoek, waarin een grotere verscheidenheid aan achtergrondkenmerken en meer culturele variabelen worden opgenomen, zou een nog vollediger beeld van de culturele diversiteit onder jonge volwassenen kunnen worden verkregen. Voor wat de uitbreiding van sociaal-structurele kenmerken betreft, valt hierbij te denken aan sekse, sociale klasse en religieuze achtergrond; ook deze hangen wellicht samen met waardenoriëntaties. Zo blijkt uit diverse onderzoeken, waaronder dat van De Waal (1989) dat meisjes al jong 'huwelijk' en 'kinderen krijgen' inpassen in hun toekomstbeeld. Bij jongens spelen dergelijke zaken veel minder sterk. Meisjes, zo toont De Waal aan, houden bij de keuze van hun vervolgopleiding rekening met hun toekomstperspectieven. Mogelijk hechten zij in het algemeen meer waarde aan het gezin dan jongens, of hebben jongens andere opvattingen over de rolverdeling tussen man en vrouw dan meisjes.

Diverse Engelse onderzoekers (Brake 1980; Hall en Jefferson 1975) geven aan dat de economische klasse van groot belang is bij het ontstaan van culturele verscheidenheid onder jongeren.

Onderzoek van Stoffels en Dekker (1987) en van De Hart (1990) wijst uit dat een religieuze opvoeding een belangrijke factor is in de levensbeschouwelijke vorming van jongeren. Wellicht geldt dit ook voor de vorming van andere waardenoriëntaties, bij voorbeeld die met betrekking tot gezin en huwelijk.

Met dit onderzoek heb ik willen aantonen dat de jonge volwassenen van nu zeker niet zonder meer als één uniforme generatie kunnen worden gekenschetst. Zij zijn in cultureel opzicht gedifferentieerd. Hierbij speelt de sociaal-structurele verscheidenheid, die juist onder deze groepering zo groot is, een belangrijke rol. Deze conclusie is van belang omdat hij bijdraagt aan een meer genuanceerde

benadering van de categorie jongeren en jonge volwassenen dan die welke in de sociologie gebruikelijk is. Juist sociologen moeten zich hoeden voor eenzijdige beeldvorming van bepaalde groeperingen in de samenleving.

Noten

1. De postadolescentiefase wordt globaal aangeduid als de leeftijdsfase tussen achttien en dertig jaar. Ik leg de grens bij eenendertig jaar, de dertigjarigen vallen daar dus binnen. Op deze wijze is de onderzoeksgroep redelijk groot.

2. Vanwege de grote hoeveelheid vragen zijn twee afzonderlijke vragenlijsten gemaakt die elkaar deels overlappen. Dit betekent dat niet alle respondenten over alle onderwerpen zijn ondervraagd. De vragen over gezin en economie zijn door alle 848 respondenten beantwoord; de vragen over politiek zijn slechts door 495 respondenten beantwoord.

3. Degenen die wel kinderen hebben maar niet gehuwd zijn of samenwonen, reken ik tot de categorie volledig gebonden. Zij zijn meestal gescheiden en dus volledig gebonden geweest.

4. Het betreft hier degenen die in hun eigen huishouding werken en dus huisvrouw/huisman zijn. Zij die buitenshuis, dus voor iemand anders huishoudelijk werk verrichten, vallen onder de categorie werkenden.

5. De SOCON-schaal 'economisch conservatisme' is het resultaat van een factoranalyse, uitgevoerd over drie schalen: een Mokkenschaal en twee Likertschalen (zie Felling e.a. 1987). De onderzoekspopulatie van 18- tot 30-jarigen is op deze schaal zeer scheef verdeeld. Dit zou bij correspondentieanalyse tot gevolg kunnen hebben dat de resultaten vertekend worden.

6. De driedeling is als volgt tot stand gekomen: de categorie '-' omvat de scores tussen lager dan 450, de categorie '0' omvat de scores tussen 450 en 550 en de categorie '+' omvat de scores hoger dan 550.

7. Deze clusterindeling is natuurlijk niet helemaal objectief. Een andere onderzoeker zou wellicht een iets andere indeling hebben gemaakt. De figuur is echter duidelijk en het gaat om een globale interpretatie van het geheel.

8. Uit de figuur blijkt ook in hoeverre de afzonderlijke categorieën qua cultureel profiel verschillen van dat van de totale populatie; naarmate de categorieën dichter bij de oorsprong liggen, is het verschil kleiner. Dit is evenwel niet zo relevant.

Geraadpleegde literatuur

- Andriessen, H.C.I., *Volwassenheid in perspectief. Een inleiding tot de psychologie van de volwassen levensloop*. Dekker & Van de Vegt, Nijmegen 1984.
- Becker, H.A., *Generaties. Hollands Maandblad*, 4 (1985): 14-25.
- Brake, M., *The sociology of youth culture and youth subcultures. Sex and drugs and rock 'n roll?* Routledge and Kegan Paul, Londen 1980.
- Dam, B. van, en L.B. van Snippenburg. *Op weg naar volwassenheid. Een overzicht van sociologische theorieën over jongeren. Sociologische Gids*, 1, (1990): 4-25.
- Faber, H., *Jonge volwassenen*. Gooi en Sticht, Hilversum 1978.
- Felling, A., J. Peters en O. Schreuder, *Religion in Dutch society 85*. Steinmetz Archive, Amsterdam 1987.
- Fischer, A., G. Fischer, W. Fuchs en J. Zinnecker, *Jugend '81: Lebensentwürfe, Alltagskul-*

- turen, *Zukunftsbilder*. Leske & Budrich GmbH, Opladen 1982.
- Hall, S., en T. Jefferson, (red.), *Resistance through rituals. Youth subcultures in post-war Britain*. Hutchinson Publishing Group, Londen 1975.
- Hart, J. de, *Politieke en levensbeschouwelijke praktijken van hedendaagse jongeren*. Kok, Kampen 1990.
- Keniston, K., *Young Radicals: notes on committed youth*. Hartcourt, Brace & World, Inc., New York 1968.
- Lammers, J., en B. Pelzer, *Analyse van cross-sectionele data: correspondentieanalyse*. Vakgroep sociologie KUN, Nijmegen 1987.
- Lammers, J., en J. Peters, Achtergronden van politieke-partijvoorkeur: een toepassing van correspondentieanalyse. *Sociologische Gids*, 35 (1988): 246-267.
- Tippelt, R., en U. Becker, *Jugendforschung in der Bundesrepublik. Ein Bericht des SINUS-Instituts*. Leske & Budrich, Opladen 1984.
- Schelsky, H., *Die skeptische Generation*. Eugen Diederichs Verlag, Dusseldorf-Köln 1957.
- Snippenburg, L. van, en P. Hendriks Vettehen, Jongeren op weg naar volwassenheid: differentiële veranderingen in hun politieke, culturele en economische waarden sinds de jaren zeventig. *Sociale wetenschappen*, 1 (1990): 17-37.
- Stoffels, H., en G. Dekker, *Geloven van huis uit? Een onderzoek naar godsdienstige veranderingen bij studenten van de Vrije Universiteit*. Kok, Kampen 1987.
- Waal, M. de, *Meisjes: een wereld apart*. Boom, Meppel/Amsterdam 1989.